

CRNOHUMORNI REZ U HRVATSKU RANU

PREMIJERE

Mate Matišić, *Ničiji sin*

PORTRET

Redatelj: Vinko Brešan

RAZGOVOR

Hrvatska drama HNK Ivana pl. Zajca, Rijeka

Praizvedba na Riječkim ljetnim noćima: 20. srpnja 2006.

Premijera u kazališnoj zgradi: 30. studenoga 2006.

MEĐUNARODNA SCENA

OBLJETNICE

VOX HISTRIONIS

TEORIJA

SJEĆANJA

NOVE KNJIGE

TEMAT

DRAME

Pojava dramske *Posmrtna trilogije* Mate Matišića koja tematizira traumatična iskustva neposrednoga hrvatskog aktualiteta, izazvana ne samo strahotama agresivnog rata koji je domovina proživjela u prvoj polovini posljednjeg desetljeća prošlog stoljeća nego i krajnje bizarnim prepletanjem pojedinačnih ljudskih sudbina, za sigurno je najjači odgovor hrvatskoga dramskog pisma na taj izazov. Tijekom desetak godina otkako je rat završio nastalo je i izvedeno poprilično izvornih dramskih tekstova i dramatisacija na tu temu, ali nitko je nije kao Matišić toliko iskreno i zanatski vješto uspio izraziti. Već naslovi dijelova trilogije sami su paradoksi i oksimoroni: *Sinovi umiru prvi*, *Žena bez tijela*, *Ničiji sin*. U pravilu nije prirodno ni normalno da sinovi umru prije roditelja, prirodno je, naprotiv, i normalno da sin ima roditelje, a žena kao ljudsko biće tijelo. U strašnome, crnohumornom svijetu Matišićeve trilogije sve je, točno prema modelu istovrsne zbilje, izokrenuto. Neprirodno je postalo pravilom, nenormalno normalom, jer je svijet "ispao iz zgloba". Uostalom, nije li i Hamlet muku mučio s problemom oca, a davno prije njega Orest i Elektra s problemom roditelja, pa zašto bi naše doba bilo izuzeto od toga?

Osim što je u svojim dramama i filmskim scenarijima uvijek aktualan, intrigantan i istinit, Matišić se žanrovski određuje tako da krajnje ozbiljan, čak tragičan

realni događaj koji uzima kao predložak za ustrojstvo dramaturškog modela odmiče od realizma. Koliki je taj pomak, ovisi u svakom djelu posebno, a u kazališnoj (ili filmskoj) realizaciji dakako o redatelju. Najočitiije se do sada to pokazalo na dvama predstavama prvoga i trećega dijela trilogije. Dok je Božidar Vilić napravio prolog trilogiji kao krajnje mračnu realističku dramu s jedva tu i tamo ubačenim iskricama humora, Vinko je Brešan u riječkoj izvedbi *Ničijeg sina* predvidljivo izvukao komad posve iz realističkoga prostora u, kako sam kaže, "poetski nadrealizam s elementima mediteranskog humor-nog diskursa". Pa iako su oba čitanja legitimna, jer nalaze uporište u samome tekstu, samo svaki preferira drugi značenjski sloj, čini se da je Brešanov postupak ipak bliži autentičnom Matišićevu duhu, koji samo formalno zadaje realne okvire svome dramskom prostoru, a u biti ga napušta u potrazi za alternativnim svjetovima.

Dramski kazališni prostor

Zgodna je i ne česta prigoda da se o jednom dramskom tekstu može govoriti na primjeru dviju srodnih, a ambijentalno različitih izvedbi. *Ničiji sin* praizveden je posred ljeta u netom otvorenu riječkom Sveučilišnom kampusu na Trsatu, a potom premješten u zgradu Kazališta gdje je doživio premijeru na samome početku zime.

Odmah valja reći da su obje izvedbe, premda prva u otvorenom, a druga u zatvorenom prostoru, dispozitivom scene i razrađenim mizanscenom u biti jednake. Scenograf Dalibor Laginja otvorio je bokove parka ispred monumentalne zgrade bivše komande vojarnice na Trsatu i time dobio horizontalu naspram vertikale koja se spušta širokim stubištem od zgrade. Sve je istodobno ludnica, interijer i eksterijer obiteljske kuće, kad za treba i dvorana u kojoj se drže književne tribine i promocije knjiga. Krvavocrveni sag koji se proteže od vrha do podnožja stuba asociira, dakako, na onaj kojim je Eshilov Agamemnon kročio u Arg po povratu iz Trojanskoga rata. Taj detalj, i još koji, dokaz je da su Brešan i Laginja točno pročitali najdublje temelje na kojima počiva Matišićeva dramaturgija u trilogiji – starohelenska tragedija, ponajprije Eshil i njegova trilogija, preobražena u crnohumornu komediju.

Jasnu naznaku nadrealne začudnosti umjesto doslovnog realizma Vinko Brešan je dao uvođenjem kora ludaka koje provodi kroz cijelu predstavu. Umjesto da se, kao u tekstu, pojave tek pri kraju kad "ničiji sin" Ivan, dragovoljac i ratni invalid, dospije na psihijatriju prije svog krajnje bizarnog samoubojstva, oni su odmah tu, i smiješni i beskrajno tužni. Ivanov (lažni) otac Izidor, bivši politički zatvorenik koji na tome i sinovoj tragediji želi beskrupulozno izgraditi političku karijeru, silazi niz stubište u savršeno ušminkanom izdanju aparatčika kroz poredane ludake. Tu će doslovce dolepršati i Ivanov pravi otac, Srbin Simo, stražar u zatvoru gdje je Izidor ležao, i ucijeniti ga dokumentom koji dokazuje da je Izidor u zatvoru "cinkao" svoje prijatelje. Od Simina ubojstva, kad se sazna da je Ivan rođen iz ljubavne veze Sime i Izidorove žene, stvar se preokreće u crnohumorni psihološki triler s elementima montipajtonovske dramaturgije.

Božidar Alić, Zdenko Botić

Stjepan Perić

Sabina Salamon, Stjepan Perić, Nenad Vukelić, Božidar Alić, Dražen Mikulić, Andreja Blagojević i Biljana Torić

snimio Dražen Šokčević

Završava pak, poslije izvrsno izvedena obrata i katastrofe, u kojoj Ivan počinu samoubojstvo pjevanjem četničkih pjesama pred bivšim zatvorenicima srpskih logora oboljelima od PTSP-a, ledenim pozivom Izidora publici da oda počast hrvatskim braniteljima koji su počinili samoubojstvo.

Akterski dosezi

Glumački je ansambl izvrsno i kreativno slijedio redateljevu zamisao, tek ponekad žrtvujući razumljivost za uvjerljivost antirealističke glume. Kor luđaka, koji su činili Dražen Mikulić, Stjepan Perić (u Kazalištu ga je zamijenio novoangažirani član Hrvatske drame Mislav Čavajda), Nenad Vukelić, Sabina Salamon, Biljana Torić i Andreja Blagojević, očito je dobro proučio ponašanje neurotičnih i psihotičnih bolesnika pa je djelovao više nego uvjerljivo. Damir Orlić snažno je ostvario ulogu "ničijeg sina", rastući od prividne mirnoće do katarzičnog pjevanja kojim namjerno izazove vlastitu smrt. Usput kazano, način samoubojstva koji je smislio Matišić (ili se ipak negdje dogodio?!) uistinu je ingeniozan i može se mjeriti s onim famoznim lūkom urina kojim je Maestro u Marinkovićevu *Kiklopu* dosegao vječnost. Liku razvedene Ivanove supruge mlada Leonora Surian podala je točno onoliko životnosti koliko pruža po Matišiću napisana *dramatis persona*, a dječak Nikola Stanišić ležerno je i simpatično odigrao ulogu njihova sina. Olivera Baljak odlično je odigrala lik pomalo primitivne Izidorove žene, pri čemu joj je uvelike pomogla i regionalna govorna označenost, a Zdenko Botić je izvrsnim kreacijama posljednjih godina dodao još jednu. Hendikepiran, doduše, upadanjem doslovce preko noći u ulogu Sime, na praizvedbi je u kampusu kiksao u memoriranju, što ga je, naravno, ukočilo i u cjelovitijoj interpretaciji. Ali već je na repriznim izvedbama prevladao tu nevolju, da bi na kazališnoj premijeri suvereno izložio karakter primitivnog pokvarenjaka. Inspektora je u svojoj poznatoj maniri fizički smiješne figure, uvijek na granici karikature, odglumio Alex Đaković.

I tako stižemo do središnjeg aktera Matišičeve drame, lažnog oca, muža i političara Izidora, kojeg je poslije duljeg izbivanja s kazališne scene predstavio Božidar Alić. Namjerice kažem predstavio, a ne odigrao, odglumio, otjelovio ili oživotvorio, jer je Alić dosljedno i radikalno slijedio ideju o ustroju svijeta Matišičeve drame i Brešanove režije, u kojem likovi nisu osobe od krvi i me-

sa, nego lutke vođene na koncu koje se kreću i govore poput robota. Zapravo je jedino Alić tu zamisao posve dosljedno realizirao, čime se izdvojio iz svijeta ostalih aktera s kojima niti hoće niti može uspostaviti ni minimalnu komunikaciju. Alićev je Izidor, od prvoga nastupa kad popravi nevidljivi nered na sakou i dotjera lice i kosu do posljednjeg mrtvohladnog poziva na odavanje počasti braniteljima samoubojicama, u svakom trenutku i svakom detalju stroj u ljudskom obličju. Ponekad se čini da pretjerano karikira, ali to je posve u skladu sa zamišljenim likom. Ipak mu se mora zamjeriti da je u prebrzom mehaničkom rafalnom ispaljivanju replika ponekad bio nerazumljiv, što često i nije bilo bitno, ali je u nekim situacijama važno da bi se mogao pratiti razvoj radnje.

Kako rekosmo, bitnih razlika između ambijentalne izvedbe u Sveučilišnom kampusu i kazališne u zgradi nije bilo. Tek je slika zgusnutija, s jednom prednošću otvorenoga prostora: monumentalnost zgrade koja gura poje-

dinca i svojom zastrašujućom dominacijom snažno sugerira središte moći odakle se upravlja ljudskim sudbinama nije se mogla dobiti u zatvorenom prostoru gdje je zgrada drastično sužena pa zbog toga funkcionira samo kao dio neutralnog dekora, a ne kao jak i znakovit simbol.

Slovo zaključno

U svakom slučaju, riječke su izvedbe *Ničijeg sina* potvrdile snagu i polivalentnost Matišičeve dramaturgije i dokazale da uspjeh Vinka Brešana u kongenijalnom tandemu s Daliborom Laginjom s humorom čitanjem *Mirisa, zlata i tamjana* ljeta 2005. u portiću podno Kantride nije bio slučajaj. Ma što tvrdio Brešan u prigodnoj knjižici – *u teatru sam gost i to namjeravam ostati* – ovom se režijom definitivno dokazao i kao kazališni redatelj s osobenim prepoznatljivim rukopisom.

Božidar Alić, Nikola Stanišić, Leonora Surian, Olivera Baljak

